

**Burgerschap en een rechtvaardige samenleving
Een kennismaking met Hannah Arendt en Martha Nussbaum
Neuville-sur Margival, 23 t/m 27 augustus 2021**

Hannah Arendt wordt tegenwoordig gerekend tot een van de belangrijkste denkers van de twintigste eeuw. In haar magnum opus *De menselijke conditie* biedt zij een beschrijving van de politieke dimensie van ons bestaan. In het boek maakt zij een onderscheid tussen drie menselijke activiteiten: arbeid, werk en handelen, bespreekt zij de voor het menselijk leven kenmerkende condities: pluraliteit en nataliteit en roept zij op tot burgerschap.

Martha Nussbaum is een van de meest gelezen denkers van onze tijd in Nederland. Haar werk kan worden omschreven als (a) een opvoeding tot (mede)menselijkheid met aandacht voor de rol van emoties en de narratieve verbeelding bij morele oordeelsvorming *en* (b) als een oproep om met z'n allen te zorgen voor een rechtvaardige en menswaardige samenleving waarin een ieder de kans krijgt haar of zijn vermogens ('capabilities') volledig te ontwikkelen.

In het seminar bespreken we – aan de hand van passages uit hun boeken - de verschillende aspecten van het werk van deze twee belangrijke hedendaagse denkers. Vanzelfsprekend vragen we ons ook af wat de implicaties ervan zijn voor ons eigen 'doen en laten'.

Het seminar wordt gehouden op Chateau bon Ton, gelegen aan de rand van het dorpje Neuville-sur-Margival – zie chateaubonton.com.

Dag 1

Inleiding: *Hannah Arendt*

Politieke filosofie – van Aristoteles via Spinoza naar Arendt, Heidegger en Arendt, *The origins of totalitarianism*, 'Eichmann in Jeruzalem' en *The life of the mind*

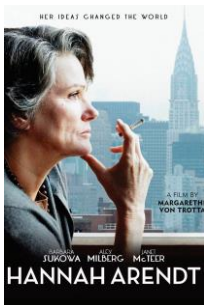
Gesprek

Bespreking:

Hannah Arendt: *De menselijke conditie*

De drie dimensies van de menselijke conditie: arbeid-werk-handelen, pluraliteit en nataliteit, *vita activa* en *vita contemplativa*, de mens: een maatschappelijk of een politiek dier en de *polis* en de huishouding

Film

Dag 2

Bespreking (voortzetting):

Hannah Arendt: *De menselijke conditie*

Handelen als de effectuering van pluraliteit, spreken als de effectuering van nataliteit, zelfonthulling als eigenschap van handelen en spreken, het netwerk van betrekkingen en levensverhalen, de onbegrensde en onvoorspelbaarheid van het handelen en de Griekse remedie: de stichting van de *polis*

Bespreking (voortzetting):

Hannah Arendt: *De menselijke conditie*

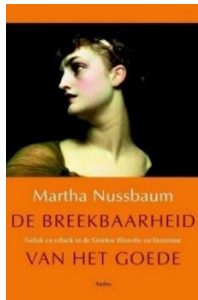
Macht (*dunamis, potentia, pouvoir*): dat wat het publieke domein, de plaats van de ontmoeting, de plek van pluraliteit mogelijk maakt en in stand houdt

'In het spoor van Arendt': *David van Reybrouck / Daan Roovers*

Vraagtekens bij de electoraal-representatieve democratie, de Atheense democratie (gebaseerd op loting) als alternatief / 'Wij zijn de politiek (niet de politici)', een pleidooi voor burgerraden

Gesprek

Dag 3

Inleiding: *Martha Nussbaum*

'Aristoteles' kleindochter', de rol van literatuur en emoties bij morele oordeelsvorming en de opvoeding tot (mede)menselijkheid en de 'capability approach'

Bespreking:

Martha Nussbaum: *De breekbaarheid van het goede*

Hoe zich te verhouden tot het (nood)lot? - het verschil tussen de tragedieschrijver die de breekbaarheid van het bestaan erkent, Plato die het mensenleven immuun tracht te maken voor het toeval en Aristoteles die 'het midden' tussen deze twee posities weet te vinden

Bespreking (voortzetting):

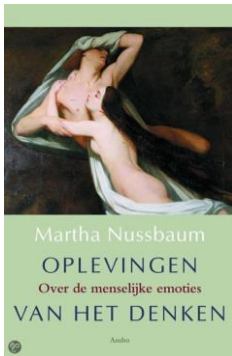
Martha Nussbaum: *De breekbaarheid van het goede*

Sofokles' *Antigone* als een toneelstuk waarin de tragedieschrijver de toeschouwers aan het denken wil zetten over de rol van het toeval in het menselijk bestaan en de waarde daarvan

Film

Dag 4

Bespreking:

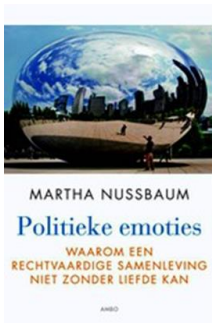
Martha Nussbaum: *Love's knowledge* / *Poetic justice* / *Cultivating humanity* (passages)

Hoe literaire teksten – naast onze rationele vermogens – ook onze verbeelding, empathie en emoties aanspreken en bijdragen aan de ontwikkeling van het vermogen jezelf (a) aan een kritisch onderzoek te onderwerpen, (b) als een wereldburger op te vatten en (c) in de schoenen van een ander persoon te verplaatsen

Bespreking:

Martha Nussbaum: *Oplevingen van het denken*

Emoties als waardeoordelen en de cognitieve structuur van medelijden: (a) wat is de omvang van het lijden?, (b) is het lijden (on)verdiend? en (c) welke rol speelt de persoon, die lijdt, in mijn leven?

Intermezzo: *John Stuart Mill* / *Richard Rorty*

Over het belang van onderwijs, de rol van morele sentimenten en het schadebeginsel / Over het belang van gevoelige verhalen voor het streven naar solidariteit

Bespreking:

Martha Nussbaum: *Politieke emoties*

Het belang van het cultiveren van verbeeldingsvolle betrokkenheid en politieke emoties voor het streven naar een rechtvaardige samenleving door kunst en onderwijs

Dag 5

Bespreking:

Martha Nussbaum: *Mogelijkheden scheppen*

De 'capability approach' - met 'capabilities': elementaire, inwendige en gecombineerde en tien 'capabilities' als 'drempel' naar een menswaardig leven - als een andere theorie van rechtvaardigheid

'In het spoor van Nussbaum': *Kate Raworth*

Over de 'duurzame ontwikkelingsdoelstellingen' (Verenigde Naties), het sociale fundament en het ecologisch plafond als twee voorwaarden die ten grondslag liggen aan het collectieve menselijke welzijn en de 'donut-economie'

Gesprek